

Ke 'ai 'ia nā a'a

na Iwalani Inouye

I kēia mau lā, pilikia maoli kākou i kekahi mau mea ho'ouluhua ukiuki e makemake 'ole e uholo. Noho pa'a iho kēia 'ano mea kolo 'ino i ka lepo ū ma lalo o ka mau'u a 'āpu'epu'e 'o ia i ke ola. Ua hiki mai ka manawa kūpono e ho'opālaha ai i ka pu'u a nā kupa ana 'ole i ho'āhu a'e ai ma ka 'āina. No laila, e kū'ē kākou! Ua hiki mai ka manawa kūpono e hopu aku ai i nā lā'au haipilikia a e luku aku ai a pau kēia mea hana 'ino. Inā 'a'ole hiki, e pau ka 'āina hānau i ka naunau 'ia aku e nā mea ana 'ole. Like ka hopena o kēia luku 'ana me kā ko'u mau tūtū pā. Pono kākou e kipaku i kahi mau kupa ana 'ole.

I ko'u wā kamali'i, aia nō ke ola ma ko ko'u mau tūtū pā. Akā i kēia lā, noho nui 'ia ua lepo ū lā e nā kupa pehu e omo ana i ke ola o ko ka mau'u a'a kolo a hele a hōmī. Ua ho'okahua 'ia ko lākou hale pe'a a hilina'i na ho'ouluhua ukiuki o ko ko'u mau tūtū pā ko lākou 'āina pono'i e hana kāmālū ai i waiwai lākou. 'A'ole e 'ole ko lākou hana kāmālū. 'A'ole no'ono'o hou ia ka make loa 'ana o ka mau'u no ka mea 'o ia ka mea e hānai aku ai i ko lākou 'ohana. E kūmaka ia auane'i kā nā kupa 'ino i ka 'āina a pau.

Ma mua, i ko ko'u mau tūtū pā, 'a'ole hiki ke lohe 'ia ka uē 'ana a'e o ka mau'u mūnō. A li'uli'u, heahea 'ia aku ka mau'u uluwehi i nā kiko ma o ka ma'i. Aia i hea ke ola o ka mau'u? He mea hou kēia hana 'ano 'ē no laila 'a'ole

maopopo iā mākou ke ala e ho'oponopono ai i kēia pilikia. Akā i ke kūloku 'ana iho o ka ua, ua pelepulu ko ko'u mau tūtū pā i ka wai he nui a o ka pi'i a'ela nō ia o nā mea kolo. Aia paha 'ehiku kaukani kupa 'e'eu e puka hewa ana i luna o ka 'āina. 'O ke Kaniwāwae Papa Kaua Iwakaluakūmālīma ka hoa like, i ke komo hewa 'ana i ke awāwa o Mākua. He pilikia kēia no ka mea 'a'ole o kana mai ko ua kupa lā ai holopapa ana i ka lā'au 'ōiwi a me ka 'āina.

Ma muli o ka laha loa o ko lākou pū'ali, kūpiliki'i ke ki'i 'ana o kānaka e kūlē aku i ia mau kupa ana 'ole. 'A'ole nō lawa ka ho'openo 'ana iho i ka mau'u mūnō a me ka 'oki 'ana a'e i nā kupa hānau. 'A'ole nō ho'i i lawa ke kipi a'e 'ana i ho'okahi wale nō kupa ana 'ole. Inā pēlā, "Aia i kula i ka ala'alapuloa." ('Ōlelo No'eau #49) 'A'ole o ka 'ōpū wale iho nō kā lākou ma lalo o ka mau'u. Ke ho'omākaukau 'ia ala nā pū'ali koa e ke kakiana no ka ho'ouka kaua. Noho hau'oli lākou ma lalo me ka nau ana aku i nā a'a kolo me ka manaopa'a e huhuhue aku i ua ola lā o ka 'āina. Ua ālai 'ia ko lākou holomua 'ana e ka hui Kaulike Honua akā 'oi ho'oma'ewa like ana nō i ka 'āina. Kau 'ia nā 'ūmi'i a kuha 'ia ka 'ino e lākou.

I ka make 'ana o ka lau hope loa o ka mau'u i ko ko'u mau tūtū pā, pi'i a'ela ke kupa 'ino mai lalo o ka mau'u a kuha aku i nā pōpōahi a puni ka 'āina. Pehea na'e e mālama 'ia ai ka 'āina? 'A'ole anei he 'i'o makamae ke ola o nā kumu maoli a me nā mea 'ē a'e e ola ana i laila? I ka pau 'ana o kahi uluwehi i ka luku 'ia, mākoēā ke kōnea 'ana i ua 'āina lā i ka uluwehi maoli. Koli'i aku ke ola o ko ko'u mau tūtū pā i ia mau kupa ana 'ole. 'A'ohe ala wahine-noho-mauna i moani mai i ke ahe makani. 'A'ohe kani o nā manu ma ka lewa. Aia wale nō ka 'āina 'Ōlohe.

Pono kākou e 'ike ho'omaopopo i kēia mau mea kolo 'ino. Mai hiāmoe loa i ka pō i ko ua kupa ana 'ole kolo ana ma lalo. E hiāmoe me ho'okahi maka e ka'aka'a ana. E maka'ala iā lākou o make loa paha ko 'oukou 'āina hānau e like me ko ko'u mau tūtū pā. Inā nō ho'i i luku

‘ia ko kākou ‘āina a pau, i hea lā e noho ai ka ‘elepaio? I hea e loa‘a ai ka maile lau li‘i iā kākou? E kīkaha nō ho‘i ka pueo i luna? Waiwai kēia ‘āina ‘o Hawai‘i a inā luku ‘ia ua ‘āina nei, ‘a‘ohe wahi e ola ai nā mea ‘ōiwi. ‘A‘ole ‘o nā lako pono kua i pohā ‘ole kahi pono e noho ai ka pūpū maoli o ke Kahuli. E kū‘ē kākou i ka ‘ai pau ‘ole ‘ana o nā kupa ‘ānunu i nā a‘a kolo o ka lā‘au Hawai‘i. Mai nō a no‘ono‘o he mea lapuwale ka ‘āina a hiki ke hā‘awi hemolele aku i nā kupa a me ka pū‘ali koa e hao hewa ana i ka ‘āina o nā Mākua. Waiwai ka ‘āina me nā mea ‘ōiwi. E alu mai kākou me ka no‘ono‘o ‘ana, “E mālama iā Mākua.”

makua.jpg

ka nānā ‘ana i nā awaawa ‘o Mākua a me Kahanahaiki

wahinenohomauna.jpg

Eia ka wahine-noho-mauna o Mākua

na Melehina Groves nā ki‘i ‘elua

<http://www.dolphinsandyou.com/blog/makua-valley/>

He wahi pūlama ia ‘o Ahu a Laka?

na Keoni Chang-Purdy

Aloha mai e nā mamo o ka ‘ōlelo makuahine, nā kia‘i o nā mea makamae. Pa‘akikī paha ka mālama ‘ana i nā kūpuna akā na kākou ke kuleana e ho‘ola i ka ‘ike no ko kākou lei pōina ‘ole. Ho‘oheno ‘ia nā mea like ‘ole e la‘a ka ‘āina, nā mele, nā mo‘olelo a pēlā aku. E mālama kākou i ua mau makamae nei i ‘ole e nalowale ia mau mea. Inā ua lilo kahi mea mai ka wā o nā kūpuna i mea ‘ē iā kākou, e

ho‘omaopopo mau kākou i nā mo‘olelo i pili i ia mea.

Loa‘a nō he mau wahi i ho‘ololi ‘ia ma Hawai‘i nei. ‘O ka mea nui, maopopo iā kākou nā mo‘olelo no ia mau wahi. Pēlā e mālama ‘ia ai. Eia kekahi mau la‘ana i kama‘āina iā kākou:

‘O Haleakalā kahi ‘o Māui i ho‘ohe i ai i ka lā a he ‘āina kapu ‘ia, akā i kēia au aia he mau ‘ohe nānā ma Haleakalā i mea e nānā ai i ka lani. ‘O Waikīkī kahi a Kamehameha i pae ai i mea e loa‘a ai ka mokupuni ‘o O‘ahu. Ua momona ka ‘āina, ‘ike ‘ia nā lo‘i he nui, a ua noho nō ho‘i ‘o Kahekili ma ‘ane‘i. I kēia lā na‘e, uhi ‘ia ka ‘āina i ke kimeki no ka ho‘okipa ‘ana i nā malihini. ‘O Kaho‘olawe kekahi, he ‘āina kapu ia i la‘a no Kanaloa, ‘o ia nō ho‘i ka ‘āina i luku ‘ia e nā pōkā pahū o ‘Amelika. ‘O Ahu o Laka kekahi wahi ‘ē a‘e e loli ‘ana.

Nui ‘ino nā kānaka o ka hele ‘ana i ke Ahu o Laka i kēia mau lā. Hui pū nā ‘ohana i ke Ahu o Laka i mea e ho‘onanea ai, akā, ‘a‘ole paha i maopopo iā lākou, hele akula lākou i kekahi wahi kapu ma muli paha o ke kapa hou ‘ana i ia pu‘uone, ‘o ia ho‘i ‘o The Sandbar. ‘O ia ka inoa pinepine no ia pu‘uone i ke au nei. I ke kai make, puka mai ka pu‘uone mai ke kai, a o ka hapa nui o ka manawa, aia ka pu‘uone ma lalo o ka ‘ilikai, akā mau nō ke kū ‘ana o kānaka. La‘i ke kai i ua pu‘uone nei no laila, maika‘i ka noho ‘ana. He mea mau iā lākou ka nanea ‘ana o ka launa pū ‘oe, o ka pū pa‘akai ‘oe, o ka inu ‘oe, o ka ‘au‘au kai ‘oe, a ia mea aku. I kekahi manawa, hele nā kānaka he nui no ka pā‘ina ‘ana, me he lā e nanea ana lākou i ka aha mele, a puho ka mālīe o ua wahi kapu nei. ‘O ka mea ‘oi loa o ka haumia, waiho ‘ia ke kukae o kānaka i ke Ahu o Laka ke loa‘a mai i ka pu‘u ki‘o!

Wahi a Charles Memminger i kākau ai ma ka Hōkū Buletina i ka lā 9 o Pepeluali o ka makahiki nei, he wahi ko‘iko‘i ka pu‘uone ma muli o ka maluhia a me ka nani wale nō. ‘O ka inu ‘ana, he pilikia ‘ole ia, o ka mea nui ka nanea ‘ana o nā ‘ohana.

Ua kama‘āina anei ia kanaka i nā mo‘olelo no Ahu o Laka? Wahi a kai kākau ‘ia ma ka Nūpepa Kū‘oko‘a Home Rula i ka makahiki 1908, he pu‘uone ‘o Ahu o Laka ma kai o He‘eia. I ka hō‘ea ‘ana mai o Pele i kēia mau mokupuni,

lawe maila ka Wahine Ahi o Kīlauea i kana mau keiki, iā Menehune lāua ‘o Laka. ‘O Menehune ka mole kumu o ka lāhui menehune i Hawai‘i nei. ‘O Laka ke kaikua‘ana o Menehune, ‘o ia ka mole kumu o ka hula i Hawai‘i nei. I kā lākou hō‘ea ‘ana mai i O‘ahu, noi akula ‘o Laka iā Pele e noho ‘o ia i O‘ahu a o ka ‘ae maila no ia o Pele. Hele maila ‘o Laka i Ko‘olaupoko a noho ma luna o ka mokupuni ma waho aku o He‘eia Kea, kai kapa ‘ia ‘o Ahu o Laka.

Nui nā mana o ka mo‘olelo no Laka ma ia pu‘uone. Aia kekahi pā hula ma ka pu‘uone i ho‘ola‘a ‘ia no ke akua hula ‘o Laka. I ka papa ‘ana ‘a‘ole e hula, hele maila ka po‘e hula i laila i mea e ho‘omau ai i ka hula ‘ana. Ma kekahi mo‘olelo, he ali‘i ‘o Laka mai Maui, a ‘o ia kai noho aupuni ma Ko‘olaupoko a ua make ‘o ia i ia pu‘uone.

Nui nā mea a kākou e ho‘omaopopo ai e pili ana i ua pu‘uone nei, akā, nui nō ho‘i nā mea i maopopo ‘ole iā kākou. Kaumaha loa ka poina ‘ana i ka waiwai o ka ‘āina, akā, hiki iā kākou ke ‘imi hou i nā mo‘olelo a ‘ike ‘ia nā mea i pūlama ‘ia e ko kākou mau kūpuna.

<https://plus.google.com/photos/+PeterTYoung/albums/5801842942856207489>

ahuolaka.jpg

O Ahu o Laka no keia, ke nana ia e na iwa kiani i ka lewa.

E kāko‘o ‘ia nā polokalamu Hawai‘i

na Kenji Rasmussen

E nā kumu, e nā māna, welina mai. I ka puka ‘ana o ka lā ma luna o nā Ko‘olau a iho ka mālamalama o ka lā ma luna o ke awāwa o Mānoa. Ua ao Hawai‘i ke ‘ōlino nei mālamalama. Ma hope o ka lā lō‘ihi o ke kali ‘ana, hui nā kumu a me nā haumāna o ka hālau ‘ike Hawai‘i a me ka hālau ‘ōlelo Hawai‘i me ke kōmike a‘o palapala mai ka ‘aha ‘ōlelo o ka moku ‘āina ‘o Hawai‘i.

Ma ka lā 2 o Pepeluali MH 2006 ua hō‘ike nā kumu o ka hālau ‘ike Hawai‘i i ke kāko‘o o nā haumāna Hawai‘i i ka ho‘āpono ‘ana i ka pila HB3157. E nonoi ana kēia pila i waihona kālā no nā polokalamu Hawai‘i. E ho‘onui kēia pila i ka waihona kālā no nā kumu hou a me ke kūkulu ‘ana i ka hale hou. Mana‘o au, maika‘i kēia pila no ka mea e kōkua ana iā kākou me nā mea like ‘ole.

‘O Jon Osorio ke kumu mua o ka hālau ‘ike Hawai‘i i hō‘ike i ke kāko‘o no ka pila HB3157. Ua kū ‘o ia ma mua o ke kōmike a‘o palapala mai ka ‘aha ‘ōlelo o ka moku ‘āina o Hawai‘i. Wahi āna: *“We need the additional funding for more teachers and more facilities and more tutiton waivers to bring in native Hawaiians.”* Ma waena o nā haumāna a pau e hele nei i ke kula nui o Hawai‘i ma Mānoa, he ‘ewalu wale nō pākēneka he mau haumāna kula Hawai‘i a o nā kumu ho‘i e hana i nei kula, he ‘ehā wale nō pākēneka he mau kumu kula Hawai‘i. Ma hope o ka ha‘i ‘ōlelo o Jon Osorio, ua nīnau ke kōmike: *“What about federal funding under title 3?”* Pane ‘o ia: *“Mānoa does not qualify for title 3.”* ‘O Title 3 ka waihona kālā mai ke aupuni pekelala. Hā‘awi kālā ke aupuni pekelala i nā kula nona nā haumāna Hawai‘i he umi pākēneka. ‘A‘ole lawa ko Mānoa. Loa‘a ka ‘ale‘ale o ka he‘e.

A laila, ua hō‘ike ‘o Lilikala Kame‘eleihiwa, he kumu hālau ‘ike Hawai‘i, i kona kāko‘o ‘ana i ka pila HB3157. Ua hō‘ike ‘o ia, ua ‘oki paha ka lawelawe hana ma Mānoa ma luna o ho‘okahi miliona kālā o kēia pila. E nonoi ana ka lawelawe hana ma Mānoa he 1,388,332 kālā mai ka ‘aha ‘ōlelo o ka moku ‘āina o Hawai‘i. Ha‘i maila ua ‘o Lilikala: *“The real request was for \$2,577,302. This is for 60 positions for the Hawaiian workforce programs – that is less than one percent of the entire UH budget.”* Ua ha‘i ho‘i ‘o ia no ka pu‘u kālā uku kula no nā haumāna Hawai‘i hou: *“Hawaiians cannot afford to come to Mānoa.”* Pane ke kōmike a‘o palapala e ho‘omākaukau ana ka lawelawe hana ma Mānoa i ‘elima haneli palapala uku kula hou no na ‘ōpio Hawai‘i.

Ma hope o ka ha‘i ‘ōlelo o Lilikala Kame‘eleihiwa ua kāhea ke kōmike i ke po‘o nui o ke kulanui o Hawai‘i ma Mānoa, iā Denise

Konan e pane i nā nīnau e pili ana no ka mea a ka lawelawe hana e hana ai. Pane ke po‘o nui ‘o Denise Konan penei: “*If we do not offer a chance to elevate native Hawaiians then we are not living up to our obligations.*” Alaka‘i ‘o ia i ka hana no ‘elima haneli kālā uku kula no ka ‘ōpio Hawai‘i. Ma hope o ka pane ‘ana o Denise Konan pau ka hui ‘ana.

Koe aku ia!

Ma ka Po‘ahā, lā ‘ewalu o Pepeluali 2006, hui ke kōmike a‘o palapala no ka ho‘āpono hope loa ‘ana i ka pila HB3157. Ma hope o kekahi lā lō‘ihi loa hou, ho‘ololi ke kōmike i ‘elua mea i ka pila. Maika‘i nā mea ‘elua no kākou. ‘Akahi, ho‘iho‘i ‘ia ke kālā a ka lawelawe hana o Mānoa i ‘oki ai. Ua ‘ae ka lua o nā ‘ōlelo pāku‘i i kanalima palapala uku kula hou no nā ‘ōpio Hawai‘i. Ma hope o ka ho‘ololi ‘ana i ka pila ua koho balota lākou i ka pila holo‘oko‘a. Ua ‘āpono ke kōmike i ka pila me nā ‘ōlelo pāku‘i. Ka‘a a‘e ka pila i ke kōmike ‘oihana kālā. Ma hope o ko ke kōmike ‘oihana kālā nānā ‘ana e ka‘a ka pila i ke kōmike a‘o palapala i ka aha kenekoa. E ho‘ouna i kou ‘ōlelo paipai a e kālele i ka pono i kēia lā. Hiki iā kākou ke kōkua i puka aku kēia pila. E hakakā ana kākou i ke kua nui. No laila, e noke i ke kāhea ‘ana i ko Dwight Takamine ke‘ena ma ka helu kelepona 586-6201. Penei e ka‘a ai ka pila a puka i nā ‘aha i ho‘onohonoho ‘ia e ke aupuni. E kū au no kēia pila. A ‘o ‘oukou? E nā kumu, E nā māna, e alu mai.

kekahi kalo kupa o Palau, a na lākou e mālama i nā kuleana kāmāwai, ma o ka ho‘okumu ‘ana he patent ma luna o ia ‘ano kalo. Pēlā pū me ka hana ‘ana o nā hui ‘imi noi‘i i nā kalo G.M.O. Ma ‘o ia hana nuku ‘oi, hō‘ili‘ili ‘ia nā ‘ano lā‘au like ‘ole, a laila hou ku‘i ‘ia i kekahi kalo maoli i mea e ho‘oikaika ai i ke kalo. He mea pono ‘ole kēlā ‘ano hana o ka hou ana aku i ko kākou kua‘ana. Pono kākou e kū‘ē i kēlā hana ‘o‘oi.

Na kia‘i kalo o ka hālāwai

Kū‘ē ‘ia ke kalo GMO: E mālama iā Hāloa ke kua‘ana

na Laiana Wong

‘O Haloanakaalaukapalili ko kākou kua‘ana, a ‘a‘ole hiki i kekahi mau maha‘oi ke kūkala aku na lākou kahi ‘ano kalo a aia a uku ‘oe i ke kālā, a laila ‘ae ‘ia kou ho‘oulu ‘ana i ia ‘ano kalo. Eia kekahi ‘ōlelo maha‘oi, hiki iā lākou ke hele i kou lo‘i me ka noi ‘ole ‘ana iā ‘oe. ‘O ia ka hana a nā mea ‘imi noi‘i o ke kulanui o Hawai‘i ma Mānoa. Me ka noi ‘ole ‘ana i nā kāmaka Hawai‘i lākou i ho‘ohui ai i kekahi kalo Hawai‘i me

Hiki ia‘u ke ‘ike i ka waiwai o ka ho‘ohui ‘ana i nā lāhui kalo i mea e holo pono ai ka ulu ‘ana, a no ka ho‘oikaika ‘ana, a me ka ho‘onui ‘ana paha i ka heluna o nā oha e kupu ana ma ho‘okahi kalo. He mea ma‘a i ko kākou mau kūpuna ka ho‘ohui ‘ana i nā lāhui kalo no nā makahiki he mau kaukani. Akā ‘a‘ole loa i ho‘okuleana ‘ia na ho‘okahi hui kanaka kekahi ‘ano kalo. ‘A‘ole i kau ‘ia ke kumukū‘ai e uku aku ai no ka ho‘oulu ‘ana. ‘O ia ka pulakaumaka o nā kāmaka ‘ānunu – ‘a‘ohe o lākou nānā i ka waiwai o Hāloa he ‘ohana no ka po‘e Hawai‘i, ‘ike wale nō lākou i ke kālā e loa‘a mai.

‘O ka ho‘ohui ʻōwe, o ka G.M.O. ho‘i, he hana ia e ho‘oikaika ai i ka ulu ‘ana o kekahi mea kanu. Hiki i nā mea kanu G.M.O. ikaika ke ho‘opale aku i nā ma‘i like ‘ole, e la‘a ka loliloli (*pocket rot*), a me ka ma‘i o ka lau (*leaf blight*). Penei ka hana o ka G.M.O. Hō‘ili‘ili ‘ia nā ʻōwe mai nā mea like ‘ole, ‘o ka ʻōwe kanaka ‘oe, o ka ma‘i ‘oe (he AIDS paha, he ‘ea ‘ōlena – he *hepatitis* – paha), o ke kemika ‘oe (he *round up* paha). A laila hou iā kēlā ‘ano ʻōwe i loko o nā mea kanu like ‘ole, e la‘a ke kulina a i ‘ole ke kalo. Ke ‘a‘a ia nei kēia mau hana e kekahi hui i kapa ‘ia ‘o Monsanto. ‘O ua wahi Monsanto lā, he hui kā ia i kōkua me ka haku ‘ana i ke kemika ‘o Agent Orange! Ma ke kaua ‘o Vietnam i ho‘ohana ‘ia ai ‘o Agent Orange i mea e make ai nā mea kanu like ‘ole, akā ‘a‘ole ‘o nā mea kanu wale nō ka mea i make. Eia nō ka po‘e koa o ia kaua, ke make nei nō i ka ma‘i kemika. A ‘o ia ka hui like e ho‘okumu ana i nā hana G.M.O. e loa‘a ai ka mea ‘ai. Hiki anei ke hilina‘i iā kekahi ‘oihana kemika nāna e ho‘oulu ana i kau mea ‘ai?

‘A‘ole i maika‘i nā mea ‘ai G.M.O. no ka mea ‘a‘ole i maopopo pono ka hopena ke ai ‘ia kēlā ‘ano mea ‘ai. ‘A‘ole i noi‘i pono ‘ia e ka U.S.D.A., ua ho‘oku‘u wale ‘ia i nā hale kū‘ai no ka ‘ai ‘ana o kākou. Akā aia a hala he iwakalua a kanakolu paha makahiki e ‘ike ‘ia ana ka ma‘i o nā po‘e, a laila e mihi ai ‘o ‘Amelika. I kēia manawa, ‘a‘ole kū‘ai ‘ia ka mea ‘ai G.M.O. ma ‘Eulopa a me Iāpana no ka mea maopopo iā lākou he hana kēia i mākaukau ‘ole no ka hā‘awi ‘ana i nā po‘e kēia.

Ua akamai ko kākou mau kūpuna i ka mahi‘ai ‘ana i ke kalo. ‘A‘ole i pono ka ho‘okomo ‘ana i nā ʻōwe like ‘ole i mea e ikaika ai ke kalo. Ke ‘ike ‘ia ka pilikia o kekahi ‘ano kalo, maopopo iā lākou e aho paha ka ho‘oulu ‘ana i kekahi ‘ano kalo ‘ē a‘e ma laila. Akā ua lawa ko lākou akamai – ‘a‘ole i pono ka hou ‘ana i nā ʻōwe i kōkua no ke kalo.

I ka lā ‘elua o Malaki, ua ‘ākoakoa he 600 a ‘oi paha kanaka aloha ‘āina ma Bachman Hall e hō‘ike aku i ko lākou mana‘o kū‘ē i ko ke kula nui o Hawai‘i ho‘okuleana ‘ana i ko kākou kua‘ana ‘o Hāloa ke kalo. Ua alaka‘i ia ka hui e ‘Anakala Walter Ritte a me kona ‘ohana no Moloka‘i mai. Ua hele mai lākou no ho‘okahi

pule i mea e hō‘ike ai i nā haumāna o ke kula nui o Hawai‘i ma Mānoa, a me nā kula ki‘eki‘e ‘o Hālau Kū Mana, Hālau Lokahi, a me ke kula ‘o Kamakau, i ke ko‘iko‘i o kēia hihia, a no ka hō‘ike pū ‘ana mai i ko lākou mana‘o e pili ana i ko kākou pilina me Hāloa.

Ua holo pono ka ‘ākoakoa ‘ana ma ka Hale ‘o Bachman, akā ‘a‘ole i hō‘ea mai ‘o Pelekikena McClain a ua pa‘a i ka laka ‘ia nā puka ma ka hale ‘o Bachman. Auē! Hōhē wale ka mea hewa! (‘Ōlelo No‘eau #1021) Ua hula a oli nā kula ki‘eki‘e ‘ekolu a ua hō‘ili‘ili ‘ia nā pōhaku o ia mala no ke kūkulu ‘ana i ahu hou ma mua pono o na puka o ka Hale o Bachman, nāna e hō‘ike i ko kākou kū‘ē ‘ana i ka hana hehi kapu o ke kula nui.

Pono kākou nā haumāna e kū‘ē i kēia ‘ano hana o ke kula nui, a e hō‘ike aku i ko kākou mau mana‘o i kēia kula. ‘A‘ole ‘o kēia ka manawa hope loa o ko kākou hakakā ‘ana nō laila mai kū a nāna wale i kēia pilikia. Mai nō a ho‘opili aku i ko Kuki‘i. He mea nui kēia no ka po‘e Aloha ‘Āina a pau. ‘O Hāloa ko kākou kua‘ana. He aha kou hana inā hō‘ino ‘ia kou ‘ohana kēia? E hakakā pū kākou a pau, a e ho‘oki i kēia ‘ano hana.

taroism.JPG

Eia nā mamo o Halau Ku Mana.

kupaa.JPG

Kīpa‘a nā ‘opio.

komolokai.JPG

Kūpono ‘o Molokai nui a Hina.

Alu hou mai nā ‘ili‘ili o Hāloa

na Kauaha ‘ao

Malia paha ua ‘ike maka ‘ia ma ka mala o ka hale ‘o Bachman he pā malele o ka ‘ili‘ili, ka mea nāna i ho‘onaninani aku i ka hale o ka Pelekikena o ke kula nui nei. Inā paha ‘oe e ‘imi aku i ua lāhui pōhaku i kēia mau lā, ‘a‘ole ana ia ka mea like e loa‘a ai iā ‘oe. He aha ka mea e loa‘a ana? Koe aku ia.

I ka hālāwai aloha ‘āina o ka lā ‘elua o Malaki, ua ‘ike ‘ia nā ‘ano like ‘ole o ke kū‘ē ‘ana i ka

hewa. Wahi a Leilani Basham i kākau ai ma kana pepa lae o'ō: "He kini a he lehulehu nā 'ano o ka hana kū'ē o kānaka... I kahi manawa, he hakakā ka hana kū'ē. Akā, 'a'ole he hakakā wale nō." (He Puke Mele Lāhui, 15-17) 'O ke kū 'ana me nā hō'ailona kū'ē, o ka hō'ike 'ana i kou mana'ō i ka 'Aha 'Ōlelo a me ka 'Aha Kenekoa, o ke kūpa'a 'ana i ka lōina Hawai'i – he mau hana nō ia e kū'ē aku ai nā Kānaka Maoli i nā pō'ino like 'ole e hekau mai ana ma luna o kākou.

Ma ia lā nō i 'ike 'ia ai ke kūkala 'ana mai a 'Anakala Walter Ritte, Lilikala Kame'eiehiwa, a me Victoria Holt-Takamine. 'O ke oli a me ka hula 'ana ka ho'okupu kū'oko'a na Hālau Kū Mana, Hālau Lokahi, a me ke kula 'o Kamakau. Ma o ka noho lokahi 'ana i hō'ike aku ai ka lehulehu i ko mākou mana'ō kū'ē GMO a pa'a loa ka hale 'o Bachman.

A laila, kū maila 'o Hinaleimoana Wong, me ke kuhikuhi 'ana aku i nā pōhaku 'a'ā a me nā 'ili'ili e waiho lā ma ka mala o ka Pelekikena, he mea "ho'onaninani" wale nō. E ka makamaka heluhelu, maopopo iā kaua ke 'ano 'oia'i'ō o nā pōhaku o nēia 'āina, 'a'ole anei? He mea kupaianaha maoli nō! Wahi a kupuna aia ma Koloa he mau 'ili'ili hānau, me he kanaka lā ka hānau 'ana i 'ili'ili keiki. ('Ōlelo No'eau #1404) Ho'ohālikelike 'ia nā kupa o Kohala me nā pōhaku unu pa'a 'o laila – 'a'ole mea nāna e ho'one'e wale aku. (ON #1815) Kapa 'ia 'o nā mamo a Papa a me Wakea nā "'ili'ili o Hāloa." (ON #1227) A 'o ka "pūko'a kani 'āina" ke koa lua 'ole o ka ikaika, ka mea ho'i e lanakila ma luna o kona mau hoa paio a pau. (ON #2732)

Akā na'e, o ka pōhaku keu a ke kaulana, 'o ia paha ka mea i mele 'ia he "ai kamaha'ō" na kākou, na ka po'e aloha 'āina. Ma mua aku o ko Prendergast wahine haku 'ana i ke Mele 'Aipōhaku, kapa 'ia 'o Pele "ka wahine 'ai pōhaku." (ON 1641) He aha kahi hopena o kona 'ai 'ana i nā pōhaku o ka mokupuni? Pēlā 'o ia e ho'onui ai i ka moku, i mea ho'i e lako ai ko kākou aupuni i ka 'āina a me ka mana, i loa'a ho'i he kahua ikaika i ka lāhui kānaka maoli. Eia lā nā 'aipōhaku o ke au hou, ua like ka pahuhopu.

No laila, i ko Hina kū 'ana a'e i mua o mākou me ka 'ōlelo 'ana mai ua lilo ia mau pōhaku i mea ho'onaninani wale nō, he mana'ō nō ia i

minamina ai ke anaina. 'O kona kāhea akula no ia i nā haumāna āna, i nā mana o Hālau Lokahi, e ho'ihō'i aku i ka pōhaku kamaha'ō o ka 'āina i ka lima o ke kupa 'ōiwi. Pakakahi 'ia aku i nā kānaka e kūpa'a ana i laila.

Lawe pū 'ia aku nā 'ili'ili, he hoa pōhaku ko nā kānaka pākahi, i pa'a ihola kēlā mana'ō 'aipōhaku i kēlā me kēia aloha 'āina. Na kākou kēia 'āina e 'ai; na kākou kēia mau pōhaku e mālama. Ua hala paha kēia mana'ō i kekahi po'e o ke kunana 'ana 'o laila. Mana'ō paha lākou he hana 'aihue wale kēia. A hilina'i 'ia paha ka 'ōlelo a Lilikala he kiahō'omanao ia e waiho lā no ka maopopo 'ana iā McClain he hewa kana. 'O ia paha kekahi mana'ō, akā o ia mana'ō kā ia i loa'a koke ia i ka welelau lima. Na Hina i hō'ike mai i ke kumu mole pa'a o ia hana – no kākou wale nō kēia kuleana, 'a'ole no ka 'ohana o Kahilikolo. No laila o ia i hāpai ai i kona leo paipai: "Mai noho a makau i ke kā'ili hou 'ana i kēia kuleana i 'ili mai i o kākou pulapula!"

Aia a loa'a he 'ili'ili i kēlā me kēia kanaka o ka hālāwai, a laila na 'Anakala Walter Ritte i alaka'i i ke kūkulu 'ana i ahu hou ma ua mala lā. A pau nā 'ili'ili i ka ho'āhu 'ia, pau pū ko lākou kūlana he mea ho'onaninani. Ho'ihō'i 'ia no ka mana i nā 'ili'ili o Hāloa.

No laila, e o'u mau hoa kūpa'a ma hope o ka 'āina. Inā ua luhi paha ka maka a 'ano 'ē paha ka na'au i ka heluhelu 'ana i nā hua ikaika o luna, e kālā mai. A inā 'a'ole pēlā, eia ka'u 'ōlelo panina iā 'oukou. E mālama pono 'ia nā 'ili'ili a 'oukou. 'O ia ka 'ili, 'o 'oe nō ke ali'i. A 'o kahi ahu o Hāloa e kū mai ana i ka pā hale o ke kōlea, e mālama pū 'ia e kākou. 'Oia'i ua ho'āhu 'ia a pa'a me kona kuleana hou, e mālama ho'i kākou iā ia i 'ole e waiho wale 'ia. Ua paepae hou 'ia ka pōhaku – e pa'a ke kahua hou.

hula.JPG

He ho'okupu aloha ka hula 'ana. He mea ho'i e kūpa'a ai ma hope o ka 'āina. Eia o Hālau Lokahi e kū'ē ana i ka hewa.

hina.JPG

O Hinaleimoana Wong me Hālau Lokahi. 'O ia ka 'ili; o 'oe ke ali'i.

Waiialua, ‘Āina kū Pālua i ka La‘i

na Lokelani Fergerstrom

Welina mai ke aloha e nā hoa makamaka o kēia pae moku nei mai ka ‘āina o ka ua Kanilehua a hiki i ke one kani ao Nohili, ‘ano‘ai. He ‘āina kaulana nō ‘o Waiialua kahi nona ka ‘ehu kai o Pua‘ena a me ka makani Moa‘e e pā mālie mai nei. Ho‘ohanohano ‘ia ka po‘e o Waiialua i ka hana nui a me ka nanea ‘ana. Kipa mau ‘ia ‘o Waiialua e ko kākou Mō‘ī ‘o Kalākaua. Ma Waiialua ‘o ia i ho‘onanea a inu ai i kana puni a koni ka pu‘u i ka wai hu‘ihu‘i o ke kini. Nui nā mea i pūlama ‘ia ma Waiialua, a he nani palena ‘ole ia ke ‘ike maka ‘ia. ‘O ka‘u e ho‘omana‘o mau ai, o ia ho‘i ka huaka‘i mai Līhu‘e a hiki i Waiialua. Eia ihola kekahi mele i haku ‘ia no Waiialua, he ‘āina e ho‘oheno ai.

E nā kini nā mamo e puni nei i ka haku mele a me nā mele nō ho‘i, e nā lehulehu o Waiialua, e nānā pono ka maka i ho‘ohanohano ‘ia aku ko ‘oukou ‘āina. Ma o kēia mele hou o ka haku ‘ana e huaka‘i kākou i Waiialua, ia ‘āina kū pālua i ka la‘i.

Kaulana ‘o Waiialua i ka la‘i

Ko ka a‘apa i Kawaipū‘olo

Paoa ka waha i ka pōpolo

‘Auhea ‘oe e ka hōkeo, e mai

Kau ka lā e pā ikaika nei

‘A‘a ka pu‘u i ka wai ‘olu

Luhi ke kino i ka huaka‘i loa

No ka ‘upu aloha e ho‘omau ai

E nanea mai i ka malu koa o Līhu‘e

E pā mālie mai, e Waikoloa

Ho‘ohali‘a ‘ia ke ‘ala ‘Iliahi

Kōī nei ka makani, e ho‘i mai ‘oe

Ua malihini ho‘i o nēia ‘āina

Lilo nō i kupa o ia alahahe

He alahahe ia no ua kama nei

Mai poina ia wahi nani kōkī ao Waiialua

PAUKŪ MUA: HO‘OHANO‘OHANO ‘IA ‘O WAIALUA

‘O Waiialua ‘āina kū pālua i ka la‘i. He ‘ōlelo no‘eau no kēia (#2902) e pili ana i ka po‘e o Waiialua. He wahi ia e ho‘onanea a ho‘omaha ai no nā kākou i hana nui. ‘A‘ohe ‘o Waiialua wailele akā, ‘a‘ole nō i nele i ka wai. Mai loko mai o ka ‘āina i hū a‘e ai ka wai i nā puna o Waiialua. ‘O Kawaiupuono, he puna ia o Waiialua i kahi ‘ia ma ia laina, “Ko ka a‘apa i Kawaipū‘olo.” Hānai ‘ia ka ‘āina e Kawai- pū‘olo i momona ka ‘āina i ka ‘ai. ‘O ka pōpolo, he wahi hua ‘ai ia. Ke hele au i Waiialua, nui ka pōpolo ma waena o nā naupaka ma kahakai. Ohi wale mākou i ka pōpolo a ‘ai. No‘u iho, ‘oi aku ka ono o ka pōpolo ke o‘o maila ma kahi o ka ‘ehu kai i miko ka ‘ili ke ‘ai ‘ia. Ua lawa nō au i ka pōpolo.

PAUKŪ ‘ELUA: HO‘OPAU‘AKA KA HANA

‘O ka lua a me ke kolu o nā paukū, he hō‘ailona ia mau mea i ka wā pa‘akikī o ke ola. Ho‘ohālikelike ‘ia ka mana‘o o ka lā keu a ka hahana me ke au nele. Me he lā o ka mahi‘ai e hana nei ma ka lo‘i. Maopopo iā ia pono ‘o ia e kanu i ka huli i ‘ai no kona ‘ohana. ‘Oiaī ‘o ia e kanu ana i ka huli, ke pā ikaika nei ka lā ma kona kua a ke kahe nei ka hou i kona kino ma muli o ka hahana. ‘A‘ole nō ‘o ia i lilo i ka wela o ka lā akā na‘e ua ho‘opau nō ‘o ia i kana hana no ka mea ‘o ia kona kuleana. I ke ola o kākou, ‘a‘ole kākou e iho ana i ka manawa a pau, I kekahi manawa e pi‘i a‘e ana no, akā o ka mea nui ka ho‘omau ‘ana a ho‘okō ‘ia ke kuleana.

PAUKŪ ‘EKOLU: HO‘OMANA‘O ‘IA KA WAIWAI ‘O LĪHU‘E

‘O Līhu‘e, he inoa kahiko ia o kēlā wahi pū‘ali koa ‘o Schofeild. Wahi a ka puke ‘o Sites Of O‘ahu, nui ke koa e ulu ana ma laila, a i kēia manawa ‘a‘ohe. He mea minamina akā ua pono ka ho‘omana‘o ‘ana i ka waiwai o ka ‘āina i ka wā i hala. ‘O ka Waikoloa, he makani ia e pā maila mai ka wekiu o ka mauna a hiki i Līhu‘e. I ka manawa i hiki mai ai ka po‘e o kohola ma Hawai‘i, ua nui a‘e ko lākou ake i ka ‘iliahi. ‘Imi akula lākou i ua lā‘au onaona ma nā wahi like ‘ole o Hawai‘i. Ma Līhu‘e nō lākou i ‘imi ai i ka ‘Iliahi a ua hoa ka po‘e i ke koa i mea e honi ai i

ka 'Iliahi ke pua ka uahi. Eia hou kekahi waiwai o ka 'āina i nalo aku.

PAUKŪ HOPE: EŌ E WAIALUA

He wahi ho'omana'o ia no'u. He malihini ho'i au no ia 'āina 'o Waialua. Ma muli o ka launa 'ana me o'u mau hoa ua lilo 'o Waialua i wahi na'u e pūlama mau ai. He wahi ho'olauna, ho'onanea, a ho'ola kekahi. Ua lilo au i kupa no ia ahupua'a ma nā wahi like 'ole. Hana akula au i ka lo'i, lawai'a akula au ma kai, a hoe wa'a kekahi. 'O ka mea nui, ua lilo o Waialua i pu'uhonua, me he wahine e pūlama nei i kana keiki ho'okama. Ua lilo nō au i keiki ho'okama na Waialua lā. Eō e Waialua, 'āina kū pālua i ka la'i!

***"E hea mai e ke hoa, eia lā
he kono"***

na Kahiau Wallace

Aia i ka malu o Wa'ahila e kū ana he hali'a aloha o ka nohona kahiko o ko kākou po'e kupuna. I Honolulu, kahi i puni i ke kanikani 'ana o kanaka, a me nā ka'a e holo ana i 'ō a i 'ane'i i ke alanui, e noho mālie ana o Kānewai i ka neoneo o nā hale noho haumāna o Mānoa.

I kēia 'ili 'āina nei ua mōhala maila he mala kahi e ulu ana ke kalo, ka 'uala, a me nā 'ano mea kanu Hawai'i like 'ole. 'O Ka Papa Lo'i o Kānewai ka mala, 'o Pōmaika'i Kaniaupio-Crozier ke konohiki. 'O Haloanakalaukapalili ke kua'ana, o kākou no kona muli. Me ia mana'o, he kuleana ia e mālama aku i ke kua'ana o kākou, i ulu a nui, a momona wale 'o ia i hiki ai iā ia ke mālama mai iā kākou nā kaikaina.

'A'ole i mōhala wale mai ke kalo, ke kumu ulu, nā kumu pūhala a me nā mea kanu Hawai'i ma Kānewai, me ka 'ole o kākou. I ka makahiki 1980 ua hele 'auana kekahi mau haumāna 'ōlelo Hawai'i e noho ana i nā hale noho haumāna o ke Kula Nui o Hawai'i ma Mānoa. He umi o lākou. Ua hele akula lākou a ho'omāka'ika'i i ka 'āina e puni ai ke kula nui. I kēia huaka'i 'ana o ua mau haumāna lā, niele lākou ma kahi o ke kahawai o Mānoa a noelo aku i ka nāhelehele e ulu ana a puni ia wahi. I ia lā ua 'ike 'ia he 'ano

ala a mana'o ihola nā haumāna he 'auwai paha ia... a ua pololei nō.

Ua hui pū ia mau haumāna kula nui a ho'okumu akula i ka hui o Ho'okahe Wai, Ho'oulu 'Āina. Me ke kōkua 'ana a 'Anakala Harry Kūnihi Mitchell, me ka 'imi noi'i 'ana ma ka hale waihona puke 'o Hamilton, a me ka oki nāhelehele 'ana ma nā Po'aono i mōhala mai ai Ka Papa Lo'i 'o Kānewai. I kēia mau lā hiki ke 'ike he wahi kūikawā kēia 'āina nei no ka nui kākou e hele mai e kipa i ia 'āina uluwehi.

"Ua lehulehu a manomano ka 'ikena a ka Hawai'i" ('Ōlelo No'eau #2814), a ma ka Papa Lo'i 'o Kānewai e ho'omau ana kēlā 'ike a me kēia 'ano Hawai'i o ka ho'ona'auao 'ana ma waena o nā 'ohana, nā limahana a me nā malihini e kipa ana i ia wahi. 'O ke aloha 'āina, ka mālama 'āina, a me ka waiwai o ka laulima 'ana, he mau lōina kūpa'a ia e a'o mai ai ma ka lo'i. Inā laulima pū kākou, he ma'alaha wale ka hana.

'O kekahi mea e ho'omana'o ai ma ka lo'i, he pu'uhonua ia, kahi i hiki i nā kākou a pau ke nanea pū me nā limahana a me nā kākou 'ē a'e o ia wahi. Ua hāmama ka 'ipuka no kākou a pau, 'a'ole i kapu na kekahi pu'ulu kanaka wale nō. 'A'ole nō he mea nui kau kūlana ola (he kumu paha, he kauka paha, a he kua'āina paha kekahi). 'O ka mea nui ka maika'i a me ka maiau o kau hana ma ka lo'i.

'O nā Po'aono mua o nā mahina nā lā nui no ka lo'i 'o Kānewai. I lā ia no ka ho'okō 'ana i nā pāhana nui. Kono 'ia nā papa mai ke Kula Nui o Hawai'i ma Mānoa, a me ka lehulehu i hoihoi i ka hele 'ana mai. I ke kakahiaka e uhi ai i ka imu, a pau kēlā, ho'omaka ka hana.

'Ōlelo nā kūpuna, "Ma ka hana ka 'ike" ('Ōlelo No'eau #2088). Mālama 'ia nā Po'aono mua, a he wā ia e kōkua aku, kōkua mai ai kekahi i kekahi, a a'o pū mai i nā mea hou. Nui nā 'ano hana e hana ai ma ka lo'i. 'O ka 'eli 'auwai kekahi, i holo pono ka wai i ka lo'i. 'O ka ho'oponopono 'ana kekahi i nā puka ma loko o ka lo'i, i 'ole e ninini aku ka wai a malo'o ihola ka lo'i. 'O ka ho'oponopono 'ana kekahi i ke po'owai, i holo ka wai i ka 'auwai. He mau hana ko laila a he manawa maika'i ia e a'o mai i nā hana like 'ole e la'a ke kanu 'ana i ke kalo a me

nā mea kanu like ‘ole, ke kūkulu ‘ana i pā pōhaku no ke po‘owai, a me ka hana ‘ana i imu.

A pau ka hana, e hue kākou i ka imu a e pū pa‘akai kākou a nanea pū me ka ‘ohana a me nā hoa hou. E wala‘au kākou no ka hana a kākou i ho‘okō ai, a i ‘ole e noho pū kākou a kani ka pila.

No laila, he leo hea kēia iā ‘oe, e ka hoa makamaka o *Ka Ulu Hoi*. Inā he hoihoi paha kou, a he ‘i‘ini ho‘i e kipa mai i ka lo‘i, e kāhea aku i ke ke‘ena o Ka Papa Lo‘i ‘o Kānewai, a i ‘ole e leka uila aku. Aia ke ola i ka hana pū.

Helu kelepona: (808) 973-0983

Leka uila: kanewai@hawaii.edu

KA‘AUHELEMOA

na Iaka

Ua pa‘i mua ‘ia nei mo‘olelo i ka nūpepa ‘o *Ka Maka‘āinana* i ka lā 25 o Malaki, 1895. ‘O ka wā no ia o ka hana kipi a Wilikoki mā, ka mea ho‘i i kū‘ē i ka ho‘okahuli ‘ana i ke aupuni Mō‘ī. Me he ‘āuna moa kupua pānanaiki no lākou i ka ‘a‘a ana aku i nā moa kāne ha‘akei o ia wā. E heluhelu mai.

He wahi kaulana kēia e waiho nei a hiki i kēia lā ma ke kūkulu ‘ākau hikina o ke awāwa o Pālolo, a e pōhai ‘ia ana e ka ohu o nā pali i ka hapanui o ka manawa a puni ka makahiki. Ma ka mo‘olelo kahiko o Hawai‘i nei, ua ‘ōlelo ‘ia, he moho moa kupua ho‘ohakakā ko ia wahi, a ua ‘ōlelo ‘ia ‘o ia, he moa-kanaka a he kanaka-moa. He ‘o ia mau nō ho‘i kona kūlana lanakila i mua o kona mau hoa paio a pau e kū aku ana i mua o kona alo; akā, he manawa ma ia hope mai, ua hō‘ea akula he moho moa mai Moloka‘i mai (?), he wahi moa kupua pānanaiki wale nō ‘o ia, a nāna i ho‘opuhili i ka ikaika o Ka‘auhelemao ma o kona komo kino maoli ‘ana i loko o ke kino o Ka‘auhelemao, a ho‘omaka ihola e nalinali me kona nuku, a i ka puka ‘ana a‘e i waho, ua kū a pilikia ‘o Ka‘auhelemao, a lele akula ‘o ia ma kēia wahi i hō‘ike ‘ia a‘ela a lū a‘ela i kona mau hulu ma ‘ō a ma ‘ane‘i, a ke ulu nei ma laila kekahi mea ulu i ‘ano like loa me ka hulu o ka

moa a hiki i kēia lā, i loa‘a ‘ole ho‘i ma nā wahi ‘ē a‘e o Hawai‘i nei. He ki‘o wai nui ma laila, a ke ulu nei he mau ‘ano kalo like ‘ole ma laila a hiki i kēia lā.

I kēia ho‘āla kua hope loa ana iho nei a Wilikoki mā, ua loa‘a akula ‘o ia me kona mau hoa ma kēia wahi i ka po‘e ‘auhe‘e e noho ana, a o ke kalo nō ho‘i ka ‘ai, a o ka bipi nō ho‘i o ke kuahiwi ka i‘a i ho‘ēhu ‘ia i ka pōkā.

He kūlana kilakila ko kēia wahi i ka wā māla‘ela‘e, a he mau hi‘ohi‘ona ho‘ānoano i ka wā e kāhiko ‘ia mai ana e ka ohu. He keha kau i luna me he mau mala lewalewa lā i kau ‘ia i ka lewalani e lei mau ana i nā huna wai ‘ōlino o ke anuenue.

kaau.jpg

O Kaau, kahi i noho ai o Kaauhelemao o Palolo.

KA ULU HOI

Keoni Chang-Purdy
Lokelani Fegerstrom
Iwalani Inouye
Kenji Rasmussen
Kahiau Wallace
Laiana Wong
Kauaha‘ao
Iaka

Kahikina de Silva,
Luna Ho‘oponopono